

Тема 1 -2. Теоретико-методологічні засади дослідження безпеки підприємництва

План

- 1. Предмет, завдання, методологічні засади дисципліни »**
- 2. Типи і види економічної безпеки підприємництва.**
- 3. Сутність і рівні небезпеки.**
- 4. Методи управління економічною безпекою підприємництва.**

Актуальність теми

В умовах формування ринкової економіки важливого значення набуває розробка системи управління майновою та особистою безпекою підприємця. Це зумовлено передусім такими чинниками: збільшенням числа джерел загроз економічній безпеці підприємництва в сучасних умовах; зростанням припливу у сферу бізнесу новаторів, непідготовлених для роботи в нестабільних умовах переходу країни до ринку; збільшенням кількісної та якісної ролі приватного сектора економіки та особливо її структурної складової – кримінально-тіньового бізнесу; наростанням необхідності забезпечення інституційних і передусім етичних норм і правил взаємовідносин між суб'єктами приватного бізнесу і господарювання. Ефективність підприємництва, особливо в нестабільних умовах перехідної економіки, в значній мірі залежить від надійності систем захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Все це надає дослідженню проблеми управління майновою та особистою безпекою підприємця в Україні підвищеної значущості та актуальності.

Мета заняття

З'ясувати :

- що вивчає дисципліна ”,
- її місце в системі наук;
- особливості безпеки, економічної безпеки, небезпеки.
- Сутність методів управління ЕБП

Міжпредметні зв'язки:

філософія, інформатика, фінанси, економіка, математика, криміналістика, правознавство, психологія

- **Предметом вивчення навчальної дисципліни** є майнова та особиста безпека підприємця;
- **Метою навчальної дисципліни** є формування у майбутніх управлінців з фінансово-економічної безпеки системи спеціальних знань і навичок оволодіння сучасними технологіями організації і управління системою забезпечення майнової та особистої безпеки підприємця при організації загальної системи безпеки на підприємстві;
- **У результаті засвоєння матеріалу навчальної дисципліни студенти повинні знати:** категоріальний апарат навчальної дисципліни; теоретичні основи управління безпекою підприємництва; основні концептуальні положення управління та організації безпеки майна і особи підприємця; особливості діяльності служби економічної безпеки на вітчизняних підприємствах;

Сутність безпеки

З моменту своєї появи людина, підприємства і цивілізація живуть в оточенні різних загроз, які надходять із зовні або виникають усередині організму, економічної системи і суспільства. Природною формою уникнення або зменшення загрози є захист, безпека.

Безпека – це захищеність від небажаних, шкідливих для нормального функціонування системи впливів та їх наслідків.

Безпека

□ стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

□ безпека» характеризує конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого суб'єкта та його спроможність протистояти змінам умов функціонування.

- *це наука, яку потрібно вивчати і розвивати;*
- *це мистецтво, яке потрібно досягнути;*
- *це культура, яку потрібно виховувати у бізнесмена;*
- *всякий бізнес лише тоді чогось вартує, якщо він надійно захищений;*
- *небезпеку легше попередити, ніж з нею боротися;*
- *основа успіху в бізнесі – своєчасно отримана, правильно зрозуміла і вміло використана інформація;*
- *хто не використовує нових методів боротьби із загрозами, той повинен очікувати нових невдач.*

Конституція України

стаття 17 зазначає, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу»

стаття 3 підкреслює, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю»

Виміри і типи безпеки

Поняття безпеки має для людини два виміри.

По-перше, людина почувається безпечно, якщо вона відчуває захищеність у конкретний момент часу.

По-друге, людина почувається безпечно, якщо має упевненість у власному майбутньому

Розрізняють два типи безпеки:

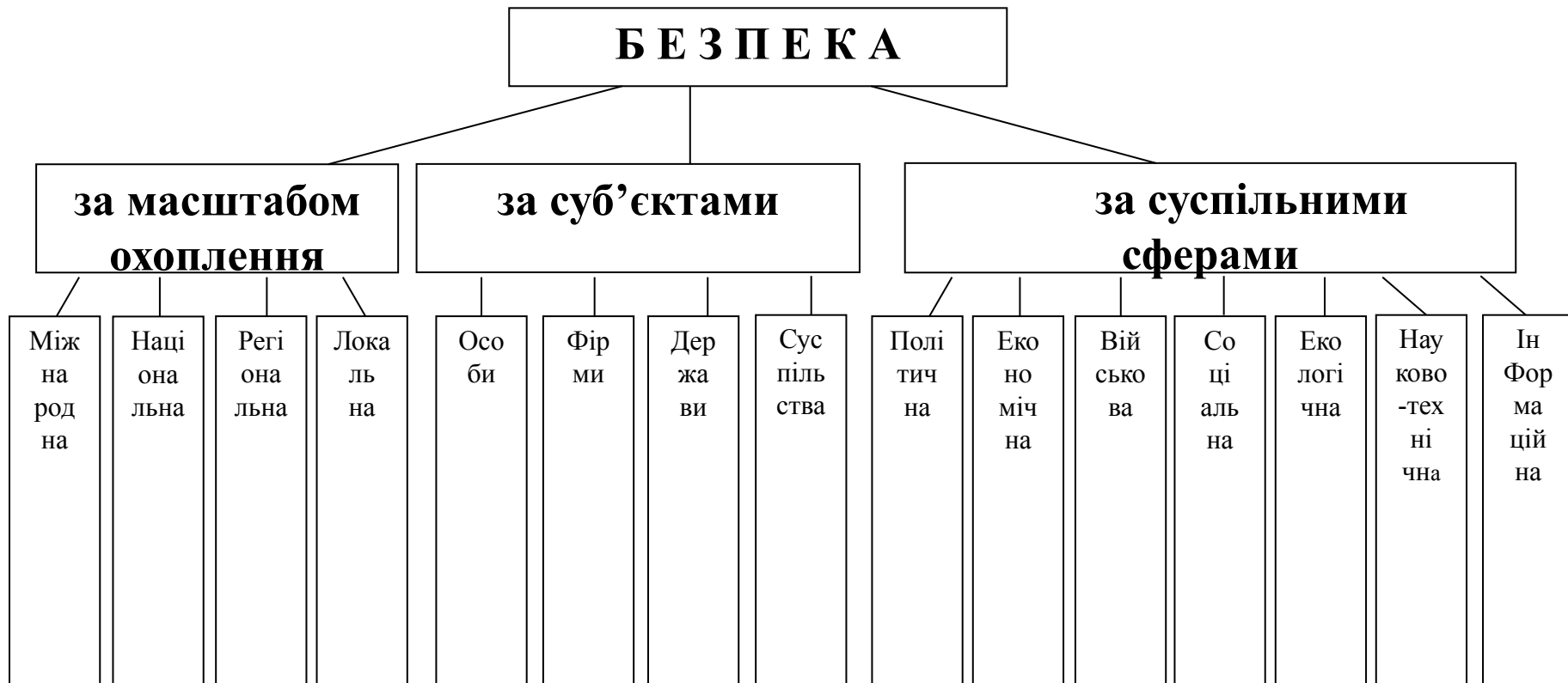
гіпотетичну відсутність небезпеки, тобто відсутність самої можливості негативних впливів на об'єкт;

реальну захищеність від небезпеки, здатність протистояти їй.

Перший тип безпеки може існувати лише теоретично, оскільки в реальному житті небезпека не може бути абсолютно відсутньою.

Розрізняють такі головні види безпеки

Економічна безпека підприємництва у дослідженнях вчених-економістів

- **економічна безпека** визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, країни, можливість без втручання із зовні визначити шляхи і форми економічного розвитку та здійснювати їх реалізацію. (*Економічна енциклопедія Мочерного С.В.*)
- **економічна безпека підприємництва** – це захищеність підприємницької діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усувати різноваріантні загрози або пристосовуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на її діяльності (*Варналій З.С*)

економічна безпека підприємництва – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для відведення загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому» (*Е.А.Олейников*).

Економічна безпека підприємництва у дослідженнях вчених-економістів

- **Рівень економічної безпеки фірми** залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти будуть спроможні уникнути можливих загроз та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. *(Покропивний С.Ф.)*
- **економічна безпека підприємництва** - це система активного захисту від можливих матеріальних, людських і фінансових втрат, у якій наявні чи можливі збитки, менші від встановлених норм.
Активний захист ґрунтується на випередженні дій, що містять у собі загрозу для економічної безпеки підприємства. Якщо заходи із захисту приймаються після настання небезпечної події – це пасивне гарантування безпеки. Такий захист спрямований на виживання, а не на успішний розвиток підприємства. *(Реверчук Н.Й.)*

Види економічної безпеки підприємництва

- фінансова,**
- техніко-технологічна,**
- кадрова,**
- інформаційна,**
- політико-правова,**
- екологічна,**
- силова,**
- маркетингова (ринкова).**

Фінансова безпека

- це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.
- *На ФБП можуть впливати такі зовнішні чинники*, як купівля іноземними інвесторами великої кількості акцій підприємства з метою отримання контролю над ним, лобіювання конкурентами рішень органів влади, спекулятивні акції з цінними паперами підприємства, цінова конкуренція, зміна податків, курсів валют, стихійні лиха тощо.
- *До внутрішніх чинників, що становлять загрозу ФБП*, можна зачислити: неефективне фінансове планування й управління активами підприємства, неефективні техніко-технологічну, товарну, маркетингову, кадрову, дивідендну стратегії підприємства тощо. Негативна дія цих чинників є результатом допущених помилок і неефективних дій працівників підприємства, яке стає збитковим.

Кадрова та інтелектуальна безпека підприємства

полягає у попередженні і зменшенні небезпеки негативного впливу на економічну безпеку недостатньо кваліфікованих співробітників підприємства, неефективного управління персоналом, у збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу підприємства.

- *До зовнішньої загрози КІБП* належить виїзд висококласних спеціалістів за межі України з метою виживання та самореалізації.
- *Внутрішні загрози кадрової та інтелектуальної безпеки підприємства* – це відсутність захисту капіталу, майна і комерційних інтересів працівників, низька заробітна плата, шкідливі умови праці, неефективність системи мотивації і стимулювання працівників

Техніко- технологічна безпека підприємств а

- це захист від можливих витрат унаслідок використання застарілої техніки і технології виробництва продукції, неефективної організації виробничого процесу.
- *Зовнішніми загрозами послаблення ТТБП* можна вважати відсутність зовнішніх і внутрішніх інвестицій, підвищення цін на енергоносії, відсутність довгострокових контрактів із постачальниками, неспроможність постачальника. Це призводить до використання застарілої техніки, технології. Зараз на матеріальні витрати припадає близько $\frac{3}{4}$ усіх витрат на виробництво продукції.
- *Внутрішні загрози ТТБП* – неефективна організація виробничого процесу, високий ступінь спрацьованості основного капіталу, неефективне управління оборотними засобами

Екологічна безпека підприємств а

- це захист від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності підприємства.
- *Зовнішні чинники* - повені, землетруси, смерчі, зсуви ґрунту, лавини можуть завдати величезної шкоди майну підприємства, здоров'ю працівників. Техногенні катастрофи виникають унаслідок використання фізично зношених основних засобів, непланового відключення енергії або через низьку кваліфікацію, помилки працівників.
- *До внутрішніх чинників*, які погіршують екологічну безпеку підприємства, належать: помилки, допущені на стадії проектування нових виробів, які шкідливі для здоров'я людей, а також на стадії розробки і впровадження нових технологій, штрафи за забруднення довкілля та незаконно створені звалища.

Інформаційна безпека підприємств а

- це захист конфіденційної інформації, попередження її витоку, захист програмних продуктів.
- Загрозою для цієї складової економічної безпеки можуть бути наміри фірми-конкурента заволодіти комерційною таємницею з метою розорення цього підприємства чи використання у власній справі (*зовнішній чинник*), а також розголошення секретної інформації власними працівниками (*внутрішній чинник*).

Політико- правова безпека підприємств а

- це захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства, неефективної роботи юридичного відділу підприємства.
- *Зовнішньою загрозою ППБП* є часті зміни уряду, нестабільність системи оподаткування, надмірні втручання держави у справи бізнесу, відсутність правових гарантій у разі насильницького відчуження власності, заблокування рахунків підприємства.
- *До внутрішніх загроз* підприємства належать шкідливі, непродумані норми внутрішнього розпорядку, посадові положення, інструкції, розпорядження, рішення трудового колективу, відсутність законодавчої бази, яка б давала змогу цивілізовано працювати охоронним службам, детективним агенціям, неузгодженість діяльності приватних охоронних фірм із державними органами.

Силова безпека підприємств а

- **це захист фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному благополуччю, а також захист майна підприємства від кримінальних посягань.**
- На практиці за СБП відповідає служба охорони, яка здійснює фізичний захист керівників підприємства, організовує пропускний режим, охороняє будинки, приміщення, лінії зв'язку та обладнання, захищає інформацію від несанкціонованого доступу, забезпечує режим секретності документів і матеріалів.

Ринкова складова економічної безпеки підприємств а

- це захист від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній збутовій політиці, політиці ціноутворення, виготовлення неякісної, неконкурентоспроможної продукції.
- Неузгоджена робота маркетологів, дизайнерів, конструкторів, економістів, фінансистів, низька якість виготовленої продукції, невчасне реагування на зміну кон'юнктури ринку, неефективна збутова мережа, низький рівень культури підприємства – це *чинники внутрішнього середовища*, які створюють загрозу ринковій безпеці підприємства.
- *Зовнішні чинники* – це нечесні дії конкурентів, рівень платоспроможності покупців, часті зміни податків, курсу валют, політична ситуація у країні і світі.

Сутність і види небезпеки

- *Небезпека* – це будь-які внутрішні чи зовнішні коливання, що виводять підприємця чи його діяльність зі стану стійкої рівноваги, яка забезпечує його стабільне функціонування і розвиток.
- За величиною можливих наслідків можна виділити такі види небезпеки:
  - Попередження
  - Ризик
  - Загроза

- **попередження** – сукупність обставин, не обов’язково загрозового характеру, які потребують реакції на них. За відсутності реакції підприємства попередження переростає в ризик;
- **ризик** – це можливість відхилення результатів конкретних рішень чи дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов’язані як із додатковими доходами, так і додатковими втратами. Ризик виникає там, де є, як мінімум, два сценарії розвитку подій, відповідно два і більше можливих альтернативних результатів. У ситуації, коли можливий лише один результат, ризику не існує, тому що немає альтернативи;
- **загроза** – це реальна можливість дії навмисного чи ненавмисного характеру, яка порушує режим функціонування підприємства, наносить матеріальну шкоду у формі фінансових втрат, включаючи упущену вигоду. Для підприємця – призводить до втрати здоров’я, майна, рідних і близьких і навіть життя.

Загрози економічній безпеці підприємництва

Класифікація загроз економічній безпеці підприємництва

Об'єктивні та суб'єктивні загрози безпеці підприємництва

- **Об'єктивні** загрози зумовлені стихійними природними явищами (землетрусами, повеннями, ураганами).
- **суб'єктивні** – зумовлені діяльністю людини. Суб'єктивні загрози поділяються на ненавмисними і навмисними.
  - **Ненавмисні загрози** виникають унаслідок допущених помилок через низьку кваліфікацію персоналу, порушення посадових інструкцій. Результатом реалізації ненавмисних загроз можуть бути: техногенні катастрофи, травми і смерть людей, пошкодження обладнання, ліній зв'язку, порушення технології виробництва, розголошення секретної інформації.
  - **Навмисні загрози** виникають через свідомі корисливі дії працівників, конкурентів, злодіїв. У результаті реалізації навмисних загроз може відбутися фізичне зруйнування об'єкта, відключення або виведення з ладу систем життєзабезпечення об'єкта, травми і смерть працівників, викрадення матеріальних цінностей, інформації, програм, установлення пристроїв підслуховування .

Внутрішні і зовнішні загрози безпеці підприємництва

- **Внутрішні загрози** породжені діяльністю самого підприємства: відсутність цілей або недостатність обґрунтування стратегії розвитку, падіння репутації, погіршення кваліфікаційного складу персоналу, зменшення ринків збуту тощо.
- **До зовнішніх належать загрози**, які не пов'язані безпосередньо з діяльністю підприємства. До найважливіших зовнішніх загроз, які можуть нанести шкоду фірмі або зробити її подальшу діяльність неможливою, належать:
  - недосконалість чинного законодавства;
  - надзвичайність ситуацій (форс-мажорні обставини);
  - недобросовісна конкуренція;
  - криміналізація економіки;
  - зміна валютного курсу;
  - поява нових інтернет – технологій.

Методи управління економічною безпекою підприємництва

Метод управління ЕБП – це спосіб впливу на джерела і чинники загроз (небезпек) підприємництву з метою їх мінімізації або нейтралізації.

Методи управління ЕБП поділяються на :

- адміністративні,
- економічні,
- маркетингові,
- соціально-психологічні,
- організаційні,
- юридичні,
- математичні та інші.

Адміністративні методи управління ЕБП

- Адміністративні методи управління ЕБП реалізуються шляхом прямого впливу керівників, власників підприємств на підлеглих через накази, розпорядження, вказівки, положення, правила, нормативи, які організаційно регламентують діяльність підлеглих осіб.

До визначальних рис адміністративних методів належать: безпосередній вплив на об'єкт управління; їх обов'язкове виконання; відповідальність за невиконання розпоряджень.

- Адміністративні методи поділяються на нормативні та індивідуальні акти.
- **Нормативні акти** – це загальні норми тривалої дії(статути, положення про підприємства та його структурні підрозділи, посадові інструкції, норми і нормативи, стандарти) . **Індивідуальні акти** – це накази, постанови, розпорядження, які стосуються конкретних працівників підприємства.

Математичні методи управління економічною безпекою підприємництва

- В управлінні ЕБП, а особливо великого і середнього, нині не можна обійтися без застосування математичних методів.. Для того, щоб прийняти рішення в умовах невизначеності, оптимізувати процеси, точно врахувати динаміку великої кількості зовнішніх умов, повинні бути використані математичні методи і зокрема:
  - кореляційний аналіз;
  - регресійний аналіз;
  - математичне програмування;
  - математичне моделювання;
  - мережне планування;
  - теорія ігор;
  - графічні методи та ін.

Економічні методи управління ЕБП

- Суть економічних методів управління ЕБП полягає в тому, щоб непрямым впливом на джерела і чинники небезпек – ціною, оплатою праці, кредитом, прибутком, податками, дивідендами, преміями, компенсаціями, дотаціями та іншими фінансовими важелями – створювати ефективний механізм захисту бізнесу від небезпек.
- При застосуванні економічних стимулів в управлінні ЕБП найчастіше використовується метод стимулювання працівників через тарифні ставки, посадові оклади, доплати, пільги.
- Метод економічного стимулювання дозволяє привести у відповідність матеріальну винагороду співробітників з якістю і кількістю їх праці. Таке стимулювання створює передумови для кар'єрного зростання службовців, підвищення їх кваліфікації тощо.

Психологічні методи управління ЕБП

До психологічних методів управління ЕБП належать:

- ❖ гуманізація праці (ліквідація монотонності, заспокійливі, не дратливі кольори приміщень та обладнання тощо);
- ❖ психологічне спонукання (заохочення самостійності, ініціативи і творчості);
- ❖ комплектування груп працівників за принципом їх сумісності;
- ❖ встановлення здорових взаєностосунків та порозуміння між підлеглими і керівниками .

здоровий, успішний та безпечний бізнес потребує психологічного здоров'я працівників і психологічного клімату на підприємстві.

Організаційні методи управління ЕБП

Організаційні методи мають за мету підтримувати та активізувати організаційні структури і поліпшувати порядок на підприємстві.

До організаційних методів належать:

1. створення матеріально-технічної бази підприємства;
2. оптимізація структури підприємства і всіх його функцій;
3. координація дій усіх підрозділів, дільниць, окремих спеціалістів;
4. розробка стратегічних планів розвитку і визначення шляхів їх здійснення;
5. розробка системи обліку і контролю господарської діяльності, збереження об'єктів і доцільності всіх процесів;
6. забезпечення постачання і збуту;
7. створення комунікацій та інфраструктури;
8. управління товарними, фінансовими і інформаційними потоками; підбір кадрів та ін.

Фізичні методи захисту бізнесу

До фізичних методів захисту бізнесу належать :

1. охорона складських і виробничих приміщень,
2. контроль за входом/виходом на територію підприємства;
3. супровід транспортних перевезень;
4. особиста охорона підприємця;
5. нестационарна охорона (захист комерційних переговорів за межами фірми, виїзних, масових, культурних заходів, колективного дозвілля тощо).

Перелік питань для самоконтролю

1. Дайте характеристику поняттю “безпека”.
2. Які існують види безпеки ?
3. У чому полягає суть поняття “економічна безпека”, “економічна безпека підприємництва”?
4. Що розуміють під фінансовою безпекою підприємництва ?
5. Охарактеризуйте внутрішні і зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємництва .
6. Від яких внутрішніх загроз залежить кадрова та інтелектуальна безпека підприємництва ?
7. Розкрийте сутність техніко-технологічної та екологічної безпеки підприємництва.
8. Яка служба на підприємстві відповідає за фізичний захист працівників ?
9. Розкрийте сутність та види небезпеки.
10. Назвіть відмінності між поняттями “навмисна” і “ненавмисна” загроза.
11. Охарактеризуйте зовнішні загрози , які можуть нанести шкоду фірмі, або зробити її подальшу діяльність неможливою.
12. Які методи управління ЕБП Вам відомі?
13. У чому полягає сутність економічних методів управління ЕБП ?

План семінарського заняття

1. Історичні аспекти формування безпеки української держави.
2. Нормативно-правові основи УЕБП.
3. Економічна безпека підприємництва: поняття, види, фактори впливу.
4. Ризики – як невід’ємна складова ринкової форми господарювання.
5. Зовнішні і внутрішні загрози формуванню економічної безпеки підприємництва.

Теми рефератів

1. Вплив сучасних форм кредитування на ЕБП.
2. Особливості та чинники інформаційної безпеки підприємництва.
3. Вплив недобросовісної конкуренції на формування ЕБП.